

Risteyksessä

Uula Saastamoinen^a, Janne Kotiaho^b & Ilona Laine^b

Risteyksessä on uusi suomalaisen ympäristökeskustelun kohtaamispaikka

Ympäristökysymykset ovat julkisen keskustelun suonsilmäkkeessä. Saappaat saattavat välillä hörpätä vettä, mutta eteenpäin mennään vääjäämättömästi. Kysyntää on niin tutkitun tiedon hyödyntämiselle päätöksenteossa kuin myös perustelluille kannanotoille osana laajempaa yhteiskunnallista keskustelua. Alue ja Ympäristö on vakiinnuttanut paikkansa merkittävänä laaja-alaisen suomenkielisen yhteiskuntatieteellisen ympäristötutkimuksen julkaisualustana.

Alue- ja ympäristötutkimuksen seuran ja Versus-verkojulkaisun yhteistyössä toteuttama Risteyksessä-julkaisusarja pyrkii viemään tätä keskustelua vielä saavutettavampaan suuntaan. Julkaisusarjassa Alue ja Ympäristö -lehdessä aiemmin julkaistujen artikkelien kirjoittajat kommentoivat ja reflektoivat tekstejä nykyhetken näkökulmasta, tuoden näkyväksi alkuperäisen artikkelin julkaisuhetken jälkeen tapahtuneita muutoksia ja kehityssuuntia. Risteyksessä tarjoaa yhteiskunnan ja tutkitun tiedon kohtaamispaikan. Sen laajempana pyrkimyksenä on sekä lisätä tutkimuksen näkyvyyttä ajankohtaisessa keskustelussa että vahvistaa kansalaisyhteiskunnan ja järjestäytyneiden toimijoiden välistä dialogia eri sektoreilla. Risteyksessä-sarjaa tullaan jatkossa toteuttamaan vuosittain vaihtuvalla teemalla. Suomen tiedekustantajien liitto on myöntänyt kohdeapurahan konseptin kehittämiseen ja toteuttamiseen.

Ensimmäisen Risteyksessä-sarjan teemana ovat suot, soidensuojelu ja suopolitiikka. Suomi on sitoutunut luonnon monimuotoisuuden heikkenemisen, eli luontokadon, pysäyttämiseen kansainvälisesti. Se on yksi pääministeri Sanna Marinin hallitusohjelman tavoitteista. Suomi on maailman soisin valtio ja noin viidennes Suomen kokonaispinta-alasta on suota. Siksi meillä on erityisvastuu suoluonnon suojelusta. Teeman ajankohtaisuudesta kertoo myös se, että sota Ukrainassa on vaikuttanut ainakin lyhyellä aikavälillä erityisesti turvetuotannon roolista energiaomavaraisuuden ja huoltovarmuuden kannalta käytävään keskusteluun. Kuten Hanna Lempinen omassa Risteyksessä-puheenvuorossaan korostaa, suomalainen suo onkin yllättäen keskellä globaalin maailman muutosta.

Suomen alkuperäisestä 10,4 miljoonan hehtaarin suoalasta yli puolet on ojitettu metsä- ja maatalouden sekä turvetuotannon tarpeisiin. Suot ovat Euroopan luontotyypeistä kaikkein uhanalaisimpia. Ensisijaisesti Suomen soilla elävistä lajeista 11 prosenttia eli yhteensä 120 lajia on uhanalaisia ja vaarassa hävitä. Mittava ojitus näkyy suolajiston ja -luontotyyppien uhanalaisuuden lisäksi myös vesistöhaittoina, soilta hävinneenä hiilivarastona ja muina

^a Risteyksessä-sarjan toimittaja & Suomen ympäristökeskus, uula.saastamoinen@syke.fi

^b Luontopaneeli & Jyväskylän yliopisto

heikentyneinä ekosysteemipalveluina. Samaan aikaan turveteollisuuden työllisyysvaikutukset välilliset työpaikat mukaan lukien ovat enää noin 2 500 henkilöä vuodessa. Turvetuotannosta onkin tullut Lempisen mukaan kokoaan suurempi kysymys, joka kuitenkin aiheuttaa merkittäviä kasvihuonekaasupäästöjä ja ympäristöhaittoja.

Soiden ennallistaminen on tärkeä työkalu luontohaittojen korjaamisessa ja luonnon monimuotoisuuden turvaamisessa. Ennallistamistoimilla voidaan korjata luontohaittoja ja palauttaa ojittamisen heikentämää suoluonnon monimuotoisuutta. Ilmiötä avaa Suomen Luontopaneelin heinäkuussa 2021 julkaisema raportti, jossa tarkastellaan soiden ennallistamisen suoluonto-, vesistö- ja ilmastovaikutuksia (Kareksela ym. 2021).

Soita ennallistetaan eli palautetaan kohti luonnontilaa ojia tukkimalla ja patoamalla, vesiä uudelleen ohjailemalla sekä poistamalla ojituksen seurauksena kasvanutta ylimääräistä puustoa. Ennallistamisen vaikutukset luonnon monimuotoisuuteen, ilmastoon ja vesistöihin vaihtelevat suon ominaisuuksien, erityisesti ravinteikkuuden ja märkyyden, mukaan. Vesistöihin kohdistuvien vaikutusten ja erityisesti ilmastovaikutusten tarkastelussa korostuvat myös lyhyen ja pitkän aikavälin vaikutusten erot.

Kaikki ennallistamisen vaikutukset eivät ole myönteisiä lyhyellä aikavälillä. Soiden ennallistaminen lisää metaanipäästöjä, jonka seurauksena kasvihuonekaasupäästöt voivat kasvaa seuraavan 10–20 vuoden aikana. Pitkällä aikavälillä päästöt alkavat kuitenkin yleensä vähentyä, ja etenkin rehevät suot voidaan ennallistaa hiilinieluksi. Karuilla suoluontotyypeillä ilmastovaikutus voi olla kielteinen pidempään. Ennallistamista tuleekin tarkastella kokonaisuutena, huomioden sekä ilmasto- että luontovaikutuksia. Kokonaisuutena arvioiden soiden pitkäjänteinen ennallistaminen kuitenkin kannattaa, eikä soiden uhanalaisia lajeja ja luontotyyppiä voida turvata ilman ennallistamista.

Linda Mustajärven, Janne Kotiahon ja Leila Suvantolan Risteyksessä-puheenvuoron mukaan soiden ennallistaminen tuottaa myös aidosti sellaisia luontohyötyjä, jotka soveltuvat ekologiseen kompensaatioon. Ekologisella kompensaatiolla pyritään kokonaisheikentymättömyyden sijaan luonnon tilan paranemiseen. Nykyisten ennallistamisvelvoitteiden voidaan katsoa tapahtuvan joka tapauksessa, joten niiden lisäksi tarvitaan kompensaation soveltamista laajemmassa mittakaavassa. Ekologiseen kompensaatioon liittyy vielä kehitystarpeita, mutta sen valtavirtaistuminen Suomessa ajaa kehitystä vääjäämättömästi eteenpäin. Tutkimusten valossa ennallistamisen vaikutukset etenkin suoluonnon monimuotoisuuden parantamiseen ja suolajiston palauttamiseen vaikuttavat lupaavilta. Ekosysteemin toiminnallisuuden kannalta tärkeät, tavanomaiset lajit, näyttävät palautuvan nopeasti.

Ennallistamisen ohella onkin tärkeää panostaa myös suoluonnon lisäsuojeluun. Luonnon monimuotoisuuden turvaamiseksi kaikki Suomen jäljellä olevat luonnontilaiset ja vain vähän heikennetyt suot tulisi suojella. Ojitusta, turvetuotantoa, maa- ja metsätaloutta tai muita suoluontoa heikentäviä toimia ei tule kohdentaa soille, joiden lajisto- ja muut luontoarvot ovat korkeita. Kaikkein arvokkaimmat suot on tunnistettu soidensuojelun täydennysehdotuksessa (Alanen & Aapala 2015).

Ilmastopäästöjä vähentäviä ja hiiltä sitovia ratkaisuja voidaan toteuttaa monilla erilaisilla, soiden käytöstä riippumattomilla keinoilla. Suoluontotyyppien erityispiirteet ja lajisto sen sijaan eivät ole turvattavissa ilman soiden ennallistamista. Ennallistamisen vaikutukset on syytä suhteuttaa myös muihin maankäytön vaikutuksiin. Esimerkiksi valuma-alueilla suurille pinta-aloille vuosittain tehtävien ojitusten, hakkuiden sekä lannoitusten ilmasto- ja vesistöhaitat ovat merkittävästi suurempia kuin ennallistamisen tuottamat haitat. Sakari Möttönen, Miikka Salo ja Esa Konttinen tuovat omassa Risteyksessä-puheenvuorossaan esille turvetuotantoon liittyviä paikallisia vesistöhaittoja ympäristöoikeudenmukaisuuden näkökulmasta. Kiistat ovatkin oireita laajemmista rakenteellisista ongelmista ympäristöhallinnan demokraattisuudessa. Ennallistamisella voidaan parantaa myös soiden virkistys- ja matkailukäyttöä, ja parantuneilla virkistyskäyttöarvoilla on edelleen myönteisiä terveysvaikutuksia. Kuten Möttönen, Salo ja Konttinen omassa puheenvuorossaan korostavat, luonnon tuottama hyvinvointi ei ole taloudellisesti arvioitava suure.

Maankäyttöä ohjaavaa lainsäädäntöä, esimerkiksi luonnonsuojelulakia ja nykyistä maankäyttö- ja rakennuslakia, ollaan uudistamassa. Ekologisen kompensaaion ja ympäristöoikeudenmukaisuuden kysymykset liittyvät kiinteästi siihen toimintaan, jota lainsäädäntö ohjaa. Lisäksi uusi valmisteilla oleva kansallinen monimuotoisuusstrategia tulee vaikuttamaan monimuotoisuuden tilaa edistäviin velvoitteisiin ja ohjaamaan rahoitusta monimuotoisuutta parantaville toimille. Syrjäisestä sijainnistaan huolimatta suo tulee siis jatkossakin pysymään niin kansallisen kuin kansainvälisenkin politiikan risteyksessä.

Lähteet

- Alanen, A. & Aapala, K. (toim.) (2015) Soidensuojelutyöryhmän ehdotus soidensuojelun täydentämiseksi. Ympäristöministeriön raportteja 26/2015. <<http://hdl.handle.net/10138/158285>>.
- Kareksela, S., Ojanen, P., Aapala, K., Haapalehto, T., Ilmonen, J., Koskinen, M., Laiho, R., Laine, A., Maanavilja, L., Marttila, H., Minkkinen, K., Nieminen, M., Ronkanen, A.-K., Sallantausta, T., Sarkkola, S., Tolvanen, A., Tuittila, E.-S. & Vasander, H. (2021) Soiden ennallistamisen suoluonto-, vesistö-, ja ilmastovaikutukset. Suomen Luontopaneelin julkaisuja 3b/2021. <https://doi.org/10.17011/jyx/SLJ/2021/3b>